

подходов к периодизации (У. Джумакова, М. Дрожжина, В. Недлина), а также методологии В.Р. Дулат-Алеева осуществлён поиск универсального основания для периодизации. Различные подходы к периодизации музыкальной культуры Казахстана в XX веке, так или иначе, учитывают аспект смены культурных парадигм, вследствие чего основные временные границы совпадают. В качестве оснований для периодизации выступают смена поколений композиторов (У. Джумакова), векторы взаимодействия центра и периферии культуры (М. Дрожжина), межкультурное взаимодействие (В. Недлина).

В данном исследовании предложено ещё одно, более широкое основание для периодизации – смена парадигм культуры. Оно предполагает семиотическую трактовку музыкальной культуры. Деление новейшей истории казахской музыкальной культуры соотнобразуется с преобладанием мономодальности (до 1920-х годов), бимодальности (1920-1970-е) и полимодальности (1980 – настоящее время). Парадигма культуры выступает как универсальное основание и позволяет соединить воедино музыкально-культурные процессы в разных музыкально-творческих видах (традиционная музыка, композиторское творчество, массовое искусство), а также учесть широкий евразийский контекст казахстанской музыки.

Ключевые слова: история казахской музыки, периодизация современной музыки Казахстана, смена парадигм культуры, полимодальная парадигма культуры, Евразийство.

Поступила в редакцию 04.03.2020

FTA MP 14.09.95

Б. БЕЙСЕНБАЙ¹, Ш. БІЛӘЛ¹

¹*Математика және математикалық модельдеу институты
(Алматы, Қазақстан),
bbeysenbay@bk.ru; <https://doi.org/10.51889/2020-2.2077-6861.27>*

ҰЛЫ ҒҰЛАМА, ДАНЫШПАН БАБАМЫЗ ӘБУ НАСЫР ӘЛ-ФАРАБИ ТАҒЫЛЫМЫ ХӘМ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Аңдатпа

Мақалаға ұлы ғұлама Әбунасыр әл-Фарабидің шынай өмірбаяны баяндалған. «Шынайының» мағынасы осы уақытқа дейін жарық көрген энциклопедия, т.б. сол сияқты бұқаралық ақпарат құралдарында әл-Фараби білімді өз елінде емес, шет елде Арабстанда алды делініп келінді. Бізде оның олай емес екендігі, білімді өз елінде, Отырарда алғандығы дәлелденді. Әл-Фараби өмір сүрген кезде, сол дәуірде, Орта Азияда, Отырарда мәдениеттің, ғылым-білімнің шарықтап дамығандығы, оның ғылымды еуропалықтарға үйретті деген арабтардан да озып кеткендігі көрініс тапқан. Отырар кітапханасының болғандығы, оның сол кезде Александрия кітапханасынан да алда болғандығы айқындалған. (кітап қоры, мазмұны т.б.). Әл-Фараби бабамыздың өмірбаянына қатысты материалдардың авторлары толығымен дерлік, соған жанғабыл қамтылған болуы. Әл-Фараби бабамыздың музыкаға қатысы, оның еңбектері терең пайымдалып, оның бұл салада бірінші ұстаз екендігі көрген-білген ғұлама ғалымдар еңбегі арқылы нақты көрсетілді. Медицина саласында да бас маман басшы екендігінің мойындалған шындық екендігін көрсеттік.

Түйін сөздер: рухани жаңғыру; толық адам; данышпан; асқар ұлы; таным сапасы; Отырар кітапханасы; түрік нәсілі; кади; мирас; ғибрат-нама; трактат.

«Рухани жаңғыру» дегеніміз, жан дүниені тазарту деген сөз. Тазарту ғана емес, оны асыл да дана ұлттық құндылықтармен толықтыру, сонда біз ұлы Абай айтқан «Толық адам» қалпына келеміз. Яғни, «рухани жаңғыру» идеясы данышпан Абай атамыздың даналық пәлсапасымен үндесіп, сабақтасып жатыр екен. Бұл бері жағы ғана. Сәл арырақ барар болсақ, рухани жаңғыру бастауында ұлы бабамыз Әбу Насыр әл-

Фараби жұлдызы жарқырап, әлемді нұрға бөлеп тұр. Соның нәрін бойымызға сіңіру арқылы рухани жаңғыруымыз өз арнасына түспек. Біз ұлы Абайды біршама танып-білдік десек-те, әлі толық таныдық деп айта алмаймыз. Бірақ, ұлы данышпан Әбу Насыр әл-Фараби бабамызға қарағанда, ол кісімен салыстырғанда, жақсырақ, әрине. Ал енді асқар ұлы бабамызға дәлірек келер болсақ, яғни таным сапасын саралар болсақ, біздің білім деңгейіміз төменгі сатыда. Бұл пікірмен көпшілік ғалымдар келіспес, әрине. Бірақ, шындық осылай.

Сонымен, рухани жаңғыру бағдарламасына сәйкес, Әбу Насыр әл-Фараби бабамыздың 1150 жылдығы тойының шымылдығы ашылып та кетті. Осыған орай, біз осы мақаламызда әл-Фараби бабамыздың өмірбаянын қайта пайымдап, бұрынғы олқылықтардың орнын толтыруды мақсат еттік. Соның ішінде, әсіресе, әл-Фараби бабамыздың өміріндегі Отырар қаласы мен Ұлы Отырар кітапханасының маңызы ерекше екен.

Қазірге белгілі болған мәліметтерден, әл-Фараби бабамыздың заманында түркі ғылымы мен мәдениетінің өте жоғары болғанын, бабамыздың осындай терең білімді араб елдерінде емес, өз елімізде, Отырарда алғанын көреміз. Осы жерде, әл-Фараби бабамыздың мына сөзі түсінген адамға нақты бағдар десе болады: Бір кісі Әбу Насыр әл-Фарабиге тамаша болып толыса піскен алманы көрсетіп, сауал қойыпты: Осы алманың бітім-болмысындағы жақсы қасиет не? Түсі ме, шырыны ма, дәмі ме, әлде бітімі ме? Сонда әл-Фараби: Бәрінен де оның ұрығы тамаша. Өйткені, осы алманың өзі сол ұрықтан өсіп шыққан және одан бүкіл бақ пайда болды ғой! – деп жауап берген екен.

Фарабитанудың негізін қалаған ғалым Ақжан Машанов ағамыз да өзінің еңбегінде ...әл-Фарабидің ғылыми өмірбаяны әлі жазылған жоқ- деп көрсетеді. Әл-Фарабидің өмірбаяны барлық мәдениетті елдердің энциклопедиясында бар. Ол қазақша энциклопедияға да енді. Біз сол өмірбаянды қаз қалпында көшіруді пайдасыз көрдік. Со-

нымен қатар ол кісінің кейінгі кезде мирастары зерттелумен қатар бұрынғы түсініктердің ескіргені бар, көп жаңалықтар бар, көп түзетулер қажет- деп жазады [1, Б.47].

Ақжанағамыз бұл сөздерді өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары жазған. Одан бері біздің тарихымызға қатысты қаншама жаңалықтар ашылды. Ертеде түріктердің өркениеті өте жоғары болғаны, тек Еуропалықтар ғана емес, Еуропалықтарға ғылымды үйретті деп жүрген арабтардан да түрік өркениеті әлдеқайда жоғары болғаны қазір мойындалған шындық. Сол шындыққа біздер, әл-Фараби бабаның ұрпақтары, әлі күнге көз жеткізе алмай келе жатқан сыңайлымыз. Сондықтан да түп – төркінімізді, шыққан тегімізді, ұлы бабаларымызды тану, оны ұлықтау мақсатында әл-Фараби бабамыздың еңбектерін зерттеуді қарқынды іске асыруымыз қажет. Бұл бағытта үлкен жұмыстар атқарылып жатыр, әрине.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде әл-Фараби бабамыздың еңбектерін, мұрасын оқу бағдарламаларына енгізіп, оқу құралы ретінде пайдалануға арналған ғылыми-әдістемелік зерттеулер мен шаралар жүргізілді. Атап айтар болсақ, «**Әл-Фарабидің математикалық мұралары заманауи білім беру жағдайында**» атты ғылыми жоба іске асырылды. Жоба барасында ғылыми-әдістемелік зерттеу жүргізіліп, педагогикалық мамандықтар студенттеріне және мектеп оқушыларына арналған әл-Фарабидің бір оқу құралы тәржімеленіп құрастырылды, үш оқу-әдістемелік құрал шығарылып, бір авторлық куәлік алынды [7, 8; 9; 10]. Зерттеу нәтижелері халықаралық және республикалық конференция материалдарында, журналдарда 43 мақала, соның ішінде үшеуі Scopus базасындағы журналдарда жарық көрді.

Сонымен қатар, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры Т.Балықбаевтың №-446-ж/қ 03.06.2019 жылғы бұйрығымен математика, физика және информатика институтының жанынан **Әл-Фараби білім**

беру орталығы ашылды. Ол мына: әл-Фарабидің математикалық мұраларын дәріптеу, ғылыми мұрағаттарының ішіндегі математикалық трактаттарын заманауи негіздеп, оны ақпараттық коммуникациялық технологиялар негізінде мектептегі математика және информатика пәндерімен сабақтастыра оқу мазмұнына енгізу, оқу-ғылыми, халықаралық жоба жұмыстарын оңтайландырып, тиімділігін арттыру бағытында жұмыс атқаруда. Осы үлкен істің басында ардақты ағамыз профессор Көбесов тұрғанын ескеруіміз керек [9; 11].

Әбу Насыр әл-Фарабидің шынайы өмірбаяны. Ұлы Ғұлама 870 жылы Отырар өлкесіндегі Уәсидж (Весидж – қазіргі атауы Оқсыз) шаһарында дүниеге келген. Әкесі Мұхаммед әскер қолбасшысы болатын. Атасының аты Тархан, бабасы Ұзлақ түрік текті әулеттен еді. Оған азан шақырып Мұхаммед деп ат қойды.

...Көне дәуірден қалған бір деректерге қарағанда Мауреннахрда балаларды түрлі қолөнері мен ғылымға үйрету, баулу, оқыту олардың бес жасар кезінен басталатын болған [2, Б.2].

Әбу Насырдың қадилік (заңгер) билігінің әділдігі сонша, кесіміне мойын ұсынбайтын кісі болған емес. Ол нені айтса да анық, дәл білетін қырынан көрінеді [2, Б.15] (Ибн Әби Усайбига).

Парсы ғылымы Деххуда өзінің Фибратнама атты еңбегінде: Жақын туыстарының бірі Фарабиге сақтай тұру үшін көп кітап қалдырып кетеді, соның ішінде Аристотельдің де трактаттары бар екен. Фараби қолы бос кезінде әлгі кітаптарды оқи келе оған беріліп кеткені сондай, өзінің қадилік қызметін тастайды. Осы бір кездейсоқ оқиға оның тағдырына шешуші әсер етті, соның нәтижесінде ол ұлы ғалым атанды – деп жазады [6].

Фарабитанушы Әнел Әзімхан деген ғалым Ибн Синаның Арылу кітабы (Книга исцеления) (Китаб аль-Шифа) әл-Фарабидің осы «Екінші ілім» деген энциклопедиялық еңбегінің қысқартылып, өңделген нұсқасы болып табылады – дейді. Әл-Фарабидің сол кітабы талай ғалымдардың көзін ашса керек.

Осы кітап біздің қолымызға әлі түскен жоқ. Оның дүниеде бар-жоғы да белгісіз – деп өкінішпен жазады А.Машанов ағамыз [1].

Әл-Фараби бабамыз Отырарда жүргенде үйленіп, отбасылы болғанын, оның бір ұлының аты – Насыр болғанын білеміз. Содан бастап, Әбу Насыр атанады.

Бір деректерде Әбу Насыр бабамызды цитраға ұқсас құрал шығарған, үстіне интервал бөлімдерін өлшеп, әуендердің кемел түрін анықтайтын кескіндері бар сызғыш қойған музыкалық аспапты ойлап тапқаны туралы жазады. Ол аспап осы шаһруд аспабы болуы керек (1 сурет).

Түріктің кім білмейді музыкасын,

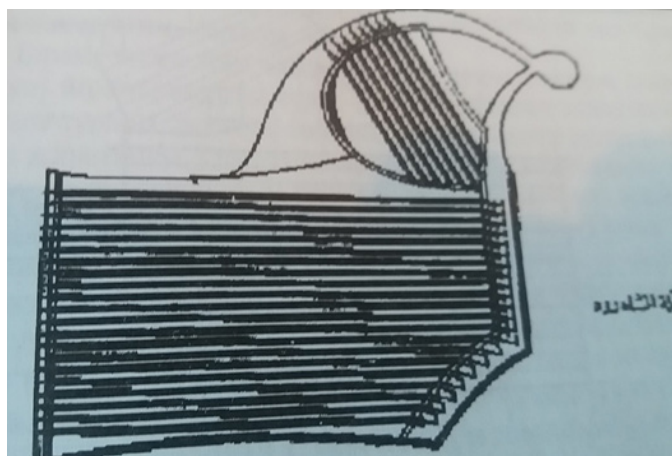
Фараби тоғыз шекті домбырасын

– деп жырлаған Мағжан Жұмабаев та осы аспапты меңзеген болуы керек. Түріктің кім білмейді музыкасын деген сөйлем түріктердің музыкасы қашаннан әлемге әйгілі болғанын білдіріп тұр [12].

Бағдатқа келген алғашқы кезде әл-Фараби өзін ақын, әнші-күйші, музыкант ретінде танытқан. Бағдатта оның достары, шәкірттері көп болды. Оның музыкалық мектебі бүкіл араб еліне әйгілі болды [1, ББ.53-54].

Бір мәліметтерде Әл-Фарабидің 70 тіл білетіндігі айтылады. Ал нақтысы, Ұлы Ғұлама өте сирек қолданылатын, кейде тіпті құпиялық үшін қолданатын тілдерді де өте жақсы білген. Араб жеріне келгеннен кейінгі отыз жыл ішінде 164 трактат жазып қалдырған. Ұлы Ғұламаның жазып қалдырған еңбектерін Әбу Әли ибн Сина (Авиценна), Абу Райхан Бируни, Әбу әл-Уаха, ибн Бадж, ибн Туфайл, ибн Рушд, Омар Хайам сияқты шығыс ғұламаларымен қатар Роджер, Бекон, Леонардо да Винчи және т.б. Еуропа ғалымдары да көп пайдаланған.

Бағдат халифі Жафар әль-Мұхтадир шыққан тегі түрік, данышпан ойшыл Әбу Насыр Мұхаммедті өзінің досы деп атады. Замандастарының қалдырған дерегі бойынша: Әл-Фарабидің бойы орташадан төмен, ылғи да түркі киім киіп жүреді екен. Ол мықты, күшті және ержүрек болған. Ол жебені жақсы тартқан, атқан оғы нысанаға дәл тиетін – деседі (2 сурет).

1 сурет. Шаһруд атты музыка аспабы [3, 82б.].

Немістің белгілі тарихшы ғалымы Ф.Даннеман өзінің *Табиғаттану тарихы* атты еңбегінде ...Ал Еуропаға кең тараған астрономия-астрология ғылымы, алхимия салалары тікелей әл-Фарабиден алынғаны жайлы жазған [1, Б.48]

Әл-Фарабидің ашқан кейбір жаңалықтары Еуропа ғылымына XVII-ғасырда ғана мәлім болған. Және ең негізгісі Ұлы Ғұлама бұл еңбектерінің барлығын тек араб тілінде жазған. Себебі араб халифаты бұл кезде Азия, Африка, Еуропаның өте көп жерін алып жатқан. Араб тілі көп қолданылатын

тіл болатын. Әл-Фараби Бағдатқа келген соң дәріс алған деп үш ғалымның ғана аты аталады:

1. Қарт христиан дәрігері, логиканың білгірі Әбу Бишр Матта ибн Юнустан логикадан дәріс алады, кейін ұстазынан асып түседі.

2. Лингвистикалық ғылымдарды жетік меңгеруді қалаған әл-Фараби грамматика саласының маманы Әбу Бәкір ибн әс Сирадждан грамматикадан дәріс алады.

3. Әли Юхан ибн Хайланнан да логика саласынан дәріс алады.

2 сурет. Әбу Насыр әл-Фарабидің өз замандасы салған суреті
(Ақжан Машанов тапқан)

Әл-Фарабидің еңбектері артып, танымал болған шағында әмірші Сәйф әд-Дәулә оны Дамаск шаһарына шақыртып, құрмет көрсетеді. Оған өзінің сарайынан қызмет береді. ...әл-Фараби Египеттен 337 хижра жылында (948 ж) кетіп, кейін Дамаскіге оралған [3, ББ.26-27].

2006 жылы құрамында Бас мүфти Әбсаттар қажы Дербісәлі, Отырар ауданының әкімі Әлімжан Құртаев және т.б. бар Қазақстандық делегация Ұлы Ғұламаның зиратына және сонда жерленген, Мысырды 17 жыл билеген қазақ жерінің тағы бір перзенті Сұлтан Бейбарыс зиратына туған жері Отырар топырағынан бір уыс топырақ апарып салды.

Делегация Әбу Насыр әл-Фараби бабамыз бен Сұлтан Бейбарыс бабаларымыздың зираттарынан топырақ алып әкеліп, Отырарға, Арыстанбаб кесенесі жанына рамзи кесенелер салынатын жайға Шам елінен әкелінген топырақты салды.

Енді Отырар және Отырар кітапханасы туралы бірер сөз. Отырар-бір кездері атақты астана, толып жатқан керуен жолының торабы, әйгілі мәдениет, сауда орталығы... X-XV ғасыр Сырдария жағасында мұнан үлкен қала болмаған – дейді Әлкей Марғұлан.

Орта ғасырларда Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан Отырар өлкесі Кавказдағы Дербент қақпасы, бұрынғы гректік Византиядағы, қазіргі Туркия жеріндегі Босфор бұғазы, Египет жеріндегі Азиядан Африкаға өтетін тар мойнақ сияқты өте маңызды орын болатын. Египеттегі мойнақ Африка мен Азия мемлекеттерін бір-бірімен жалғастыратын болса, Босфор Азия мен батыс Еуропаны бір бірімен байланыстырып, ал Дербент шығыс Еуропа елдері мен батыс Азияны, ал Отырар өлкесі Орталық және шығыс Азия мен батыс Азияны бір-бірімен байланыстыратын өлке болатын. Бұл батыс Азия мен Орталық және шығыс Азия арасын табиғи шекара Сырдария өзені бөліп жатты. Сондықтан да, осындай өте маңызды сауда жолдарының күре тамырында орналасқан қалалар Византиялық Константинополь – кейінгі Стамбұл, Египеттік Кайр мен Александрия қалалары ғылымы, білімі,

өнері, байлығы өте қарыштап дамыған ірі қалаларға айналды. Солар сияқты Отырар қаласы да ежелгі және орта ғасырларда ғылым-білімі, өнері жоғары деңгейде дамыған бай қалалардың бірі болды. Бұны мынадай мысалдармен дәлелдеуге болады:

1) Араб тарихшысы Табари Отырар патшасын әл-Мамун (813-833) халифтің жауларының бірі – деп атапты. Жарты әлемді билеген халифтің жауы дегенге қарағанда Отырар IX-ғасырдың басында-ақ ірі қала болған.

2) Ең атақты араб географы Мухаммед ибн Ахмед әл-Макдисидің (немесе Мукаддаси) шамамен 985 ж. жазылған Ахсан ат-такасим фи-марифат ал-акалим атты шығармасында Фараб ірі қала, ол қажетті жағдайда 70 мыңдай әскер қоя алады, шахристанда жұма мешіті, негізгі базарлары рабадта, қалалық қорған ішінде дүкендер бар – деп жазыпты.

3) Тарихшылар 1219 жылы Отырар қаласының 150 мың халқы, 50 мың атты әскері болған деп жазып жүр. Ал сол кездегі Еуропаның ірі қалаларында қанша халық тұрған? Оны мына деректен көріңіз: Столице Золотой Орды – Сараяу – всегда уделялось особое внимание. Одни его называли Сарай-Бату. Мусульмане, в честь построения в нем мечетей при Берке, называли Сарай-Берке. К концу правления Менгу-Тимура он без превеличения стал один из крупнейших городов не только в Золотой Орде, но и во всей средневековой Европе. Для сравнения: Рим в XII в. имел 35 тысяч жителей, Париж в XV в. – 58 тысяч, а Сарай в начале того же XV столетия – более 100 тысяч [4].

Отырарға дейін де, одан кейін де қазақ жерінде кітапханалар болғандығы белгілі. Орыс патшасы Петр I ұйымдастырған экспедиция 3 ғасыр бұрын Семей қаласының маңынан сақтардың жазған кітаптарының 3000 данасын тапқандығы сөзімізге дәлел. Ол кітаптар көк қағазға ақ әріптермен жазылған екен. Кітаптар түптелген, сондықтан салмағы ауыр болғандықтан, үшеуін ғана алып кеткен екен, олардың көшірмесі Парижге жіберіліпті. Қалған 2997

кітаптың тағдыры белгісіз – дейді академик Еренғайып Омаров [5].

Соңғы ғылыми жаңалықтарға сүйенсек, Отырарды астанасы етіп, жеке патшалық құрған қаңлылардың өз жазуы болған және алғашқыда олар да қысқа жазып күйдіріп сақтаған. Бұларға сақтарды қосыңыз, олар түрікше және парсыша білген – дейді академик Е. Омаров [5]. Бұндай көптеген кітаптарды орыстар Орал тауындағы үңгірден, қытайлар Тұрфаннан тапқаны қазір белгілі. Бұл жерлер бұрынғы түркілердің ата мекені. Бірақ бұл деректер өте құпия сақталады.

Шын мәнінде көне Отырар кітапханасы көшпелілер әлемінде «екінші даналық үйі» болғанына ертедегі қытай саяхатшысы Лу-Цзиннің: Отырардың даңқы шарапханасымен емес, мейманханасымен емес, әйгілі кітапханасымен шықты – деген пікірі дәлел бола алады [6].

Соның нәтижесінде Еуропаның гүлденуіне жол ашқан ұлы ілім иесі деңгейіне көтерілді. Бұл ислам ықпалына көшкен Орта Азиядағы Мары, Хорезм, Бұқара, Самарқан, Отырар шаһарына да тікелей әсерін тигізді. Халифтердің пәрменімен әр қаланың өз «Даналық үйі» дүниеге келді. «Жібек жолы» бойымен кіре тартқан көпестер ең құнды сыйлық ретінде Отырар әкіміне кітап сыйлауды дәстүрге айналдырды. Тіпті, бұл мемлекеттік рәсім ретінде

қабылданып, ресми сипат алды. Бұқаралық ғұлама Рузбехан: Отырар кітапханасындағы қолжазба кітаптарды тек қала тұрғындары ғана емес, шалғайдағы Сығанақ қаласының тұрғындары да пайдаланып отырды – деп жазады [6].

Сонымен, жоғарыда келтірілген ойтұжырымдардан түйгеніміз, ұлы бабамыз әл-Фараби өзінің озық та ұланғайыр білімін туған жері Отырарда алғандығы, 50 жас шамасында Бағдатқа оның билеушісінің арнайы шақыруымен ғылым – білім үйрену үшін емес, үйрету үшін келгендігі. Сол кезде Отырарда мәдениет, ғылым – білім деңгейі өте жоғары болғандығы арқасында бабамыз осындай үлкен дәрежеге қол жеткізіп, ғылым шыңына көтеріле алды. Ол мұндай білімді Отырардың *Ұлы кітапханасынан* алды-ау деген ой, өйткені, жоғарыда айтылғандай, ол кезде *Отырар кітапханасы* байлығы, кітап қоры, жағынан дүниежүзінде Александрия кітапханасынан да озық, бірінші орында болатын.

Осы, Ұлы данышпан бабамыз туралы шынайы мәліметтер, тиісті ақпарат құралдарында орын тауып, насихатталып жатса құба-құп. Енді осы мақаламыз ғылыми ортада рухани леп, серпіліс тудырып жатса, әл-Фараби еңбектеріне деген қызығушылық танытып жатса, біздің мақсатымыздың орындалғаны, оған сенеміз де.

Пайдаланылған дерек көздері:

- [1] Машанов А. Әл-Фараби және Абай. – Алматы: Қазақстан, 1994.
- [2] Көбесов А., Бидайбеков Е.Ы., Бостанов Б.Ғ., Біләл Ш., Үмбетбаев Қ.Ү. Геометриялық салу есептері (Геометриялық фигуралардың жұмбақтары жайлы рухани айналы тәсілдер мен табиғи сырлар кітабы): Оқу құралы. – Алматы: Ұлағат, 2015. – 156 б.
- [3] Әл Фарабидің геометриялық мұрасы заманауи білім беруде: Оқу-әдістемелік құрал /Бидайбеков Е.Ы., Камалова Г.Б., Бостанов Б.Ғ. және т.б. – Алматы: Ұлағат, 2015. – 215 б.
- [4] Әл-фарабидің тригонометриялық мұрасы: Оқу-әдістемелік құрал /Бидайбеков Е.Ы., Камалова Г.Б., Бостанов Б.Ғ. және т.б. – Алматы: Ұлағат, 2016. – 122 б.
- [5] Әл-Фарабидің арифметикасы, алгебрасы мен музыка теориясы қазіргі білім беру жағдайында: Оқу-әдістемелік құрал /Бидайбеков Е.Ы., Камалова Г.Б., Бостанов Б.Ғ. және т.б. Алматы: Ұлағат, 2017. – 114 б.
- [6] Кубесов А. Математические наследия аль-Фараби. – Алма-Ата: Наука, 1974. – 247 с.
- [7] Дербісәлі Ә. Отырардың жарық жұлдызы //Жалын. – 2016. – №№ 1, 2, 3.
- [8] Жұртбай Т. Жібек жолының рухани бесігі. – Астана. – 2003. [Электрондық ресурс]: URL: <https://melimde.com/danali-mejegi-jibek-jolini-ruhani-besigi.html> (қаралған күні: 20.02.2020).

- [9] Бидайбеков Е.Ы., Медеуов Е.Ө., Ошанова Н.Т. Әл-Фараби бойынша музыкалық интервалдарды алудың арифметикалық-алгебралық әдісі // Педагогика және психология. – 2017. – № 4(33). – 23 б.
- [10] Әбу Насыр әл-Фараби. Музыка туралы үлкен кітап. – Алматы: Колор, 2008.
- [11] Тюндешев Г. Великий хан Батый – основатель Российской государственности [Электрондық ресурc]: URL: http://ereading.club/bookreader.php/1033008/Tyundeshev__Haramoos__G._-_Velikiy_han_Batyu__osnovatel_Rossiyskoy_gosudarstvennosti.html (қаралған күні: 20.02.2020).
- [12] Омаров Е. Отырар кітапханасын қашан табамыз? [Электрондық ресурc]: URL: (<https://gu-gu.kz/m/15152>) (қаралған күні: 20.02.2020).

References

- [1] Mashanov A. Әл-Farabi zhane Abaj. – Алматы: Kazakstan, 1994.
- [2] Kobesov A., Bidajbekov E.Y., Bostanov B.G., Bilal Sh., Umbetbaev K.U. Geometriyalyk salu esepтери (Geometriyalyk figuralardyn zhumbaktary zhajly ruhani ajlaly tasilder men tabigi syrlar kitaby): Oku kuraly. – Алматы: Ulagat, 2015. – 156 b. [
- 3] Әл Farabidin geometriyalyk murasy zamanauı bilim berude: Oku-adistemelik kural /Bidajbekov E.Y., Kamalova G.B., Bostanov B.G. zhane t.b. – Алматы: Ulagat, 2015. – 215 b.
- [4] Әл-Farabidin trigonometriyalyk murasy: Oku-adistemelik kural /Bidajbekov E.U., Kamalova G.B., Bostanov B.G. zhane t.b. – Алматы: Ulagat, 2016. – 122 b.
- [5] Әл-Farabidin arifmetikasy, algebrasy men muzyka teoriyasy kazirgi bilim beru zhagdajynda: Oku-adistemelik kural /Bidajbekov E.U., Kamalova G.B., Bostanov B.G. zhane t.b. Алматы: Ulagat, 2017. – 114 b.
- [6] Kubesov A. Matematicheskie naslediya al'-Farabi. – Alma-Ata: Nauka, 1974. – 247 s.
- [7] Derbisali Ә. Otyrardyn zharyk zhuldyzy // Zhalyn. – 2016. – №№ 1, 2, 3.
- [8] Zhurtbaj T. Zhibek zholynyn ruhani besigi. – Astana. – 2003. [Elektronдық resurs]: URL: <https://melimde.com/danali-mejegi-jibek-jolini-ruhani-besigi.html> (karalghan kuni: 20.02.2020).
- [9] Bidajbekov E.Y., Medeuov E.O., Oshanova N.T. Әл-Farabi bojynsha muzykalyk intervaldardy aludyn arifmetikalyk-algebralық adisi // Pedagogika zhane psihologiya. – 2017. – № 4(33). – 23 b.
- [10] Әбу Nasyr al-Farabi. Muzyka turaly үlken kitap. – Алматы: Kolor, 2008.
- [11] Tyun'deshev G. Velikiy han Batyj – osnovatel' Rossijskoj gosudarstvennosti [Elektronдық resurs]: URL: http://ereading.club/bookreader.php/1033008/Tyundeshev__Haramoos__G._-_Velikiy_han_Batyu__osnovatel_Rossiyskoy_gosudarstvennosti.html (karalghan kuni: 20.02.2020).
- [12] Omarov E. Otyrar kitaphanasyn kashan tabamyz? [Elektronдық resurs]: URL: (<https://gu-gu.kz/m/15152>) (karalghan kuni: 20.02.2020).

Учения и духовное возрождение великого ученого Абу Насира аль-Фараби

Б. Бейсенбай¹, Ш. Біләл¹

¹*Институт математики и математического моделирования
(Алматы, Казахстан)*

Аннотация

Статья содержит настоящую биографию великого ученого Абу Насира аль-Фараби. Значение «истина» – энциклопедия, опубликованная до настоящего времени и т.д. Аналогичным образом, СМИ сообщили, что аль-Фараби получил образование за границей не в своей стране, а в Аравии. Мы доказали, что это не так, он получил образование в своей стране – Отрар. Во времена аль-Фараби в Центральной Азии и Отраре процветала культура, наука и образование, и он превзошел арабов, которые утверждали, что преподавали науку европейцам. Известно, что здесь была библиотека Отрар, которая в то время была впереди Александрийской библиотеки. (книжный фонд, контент и т.д.). Авторы материалов по биографии нашего предка аль-Фараби практически полностью освещены. Участие нашего предка аль-Фараби в музыке, его произведения были глу-

боко поняты, и это было ясно продемонстрировано через работу ученых, которые видели и знали, что он был первым учителем в этой области.

Ключевые слова: духовное возрождение, интеллектуальная личность, гений, великий сын, качество познаний, библиотека Отрара, тюркское происхождение, кади, наследие, слова назидания, трактат.

The teachings and spiritual rebirth of the great scientist Abu Nasir al-Farabi

B. Beisenbay¹, Sh. Bilal¹

¹ *Institute of Mathematics and Mathematical Modeling
(Almaty, Kazakhstan)*

Abstract

The article describes the real biography of the great scientist Abu Nasir al-Farabi. In this regard, al-Farabi decided in the media that education was acquired not in his own country, but abroad in Arab countries. We have proof of how it was not, the knowledge received in their country, on landing. At the time when al-Farabi lived, at the same time, in Central Asia, Otrar, it was noted that culture, science and education were developing ahead of the Arabs, and that he was used to scientific Europeans. It was found that there is an Otrar library, which at that time was ahead of the library of Alexandria. (book Fund, content, etc.). This is almost the author of materials concerning the biography of our ancestor al-Farabi. Al-Farabi's participation in the music of his ancestor, his writings are deeply interpreted, indicate that the work of scientists who saw his first teacher in this field is a recognized reality in that he is the chief specialist in the field of medicine.

Key word: spiritual rebirth, intellectual personality, genius, grate son, quality of knowledge, Otrar library, Turkic origin, kadi, heritage, words of edification, treatise.

Редакцияға 10.03.2020 қабылданды.